

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-548-8-6>

ТВОРЧИСТЬ В. ШЕКСПІРА В ОСВІТНІЙ ПРОЄКЦІЇ: МЕТОДИЧНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПІДХОДИ

THE WORKS OF W. SHAKESPEARE IN THE EDUCATIONAL PROJECTION: METHODOLOGICAL PROBLEMS AND APPROACHES

Bortnik Zh. I.

*Doctor of Philological Sciences,
Associate Professor,
Professor at the Department of Theory
of Literature and Foreign Literature
Lesya Ukrainka Volyn National
University
Lutsk, Ukraine*

Бортнік Ж. І.

*доктор філологічних наук, доцент,
професор кафедри теорії літератури
та зарубіжної літератури
Волинський національний
університет імені Лесі Українки
м. Луцьк, Україна*

Минулого року світ святкував 460 років із дня народження В. Шекспіра, і цілком логічно, що відбувається актуалізація творчості автора в театральньо-видавничому полі, у наукових дослідженнях, на конференціях та семінарах. Уперше в Україні відбувся Шекспірівський театральний фестиваль у м. Івано-Франківську, що спонукає до вивчення специфіки театральної рецепції автора в національному контексті. «Амбіційне прагнення досягнути естетичну природу його мистецьких прозрінь стимулює творчі пошуки літераторів, режисерів і акторів, що призводить до появи оригінальних літературних творів, цікавих інтерпретацій та сміливих художніх рішень», – зазначала українська дослідниця Н. Торкут [5].

Тексти англійського письменника включені в шкільну програму із зарубіжної літератури і, звісно, стають об'єктом вивчення здобувачів вищів філологічних спеціальностей – майбутніх учителів-словесників. Творчість В. Шекспіра, на відміну від інших, особливо новітніх письменників, яких вивчають у школі, має значне методичне підґрунтя – численні методичні видання, наявні у вільному доступі на сайтах (як допомога вчителю) розробки уроків, відео- та тестовий матеріал тощо. Втім, огляд і аналіз цього матеріалу, а також практичні спостереження за проведенням уроків учителями, опитування студентів щодо їхнього вивчення творів В. Шекспіра у школі, показують, що лишилися ціла низка методичних проблем, які стосуються передусім орієнтації вчителів на фактичні знання (біографії автора, імен персонажів та текстових деталей, топосів та дат і т. ін.), натомість

літературознавча робота з текстом відступає на другий план. Така проблема зумовлює актуальність дослідження, яке має на меті увиразнити необхідність у новітніх підходах, що формують не сухі знання, а компетентності учнів.

У шкільній програмі із зарубіжної літератури творчість В. Шекспіра вивчається у 8 класі: сонети і трагедія «Ромео і Джульєтта» розглядаються крізь культурно-історичну призму літератури Ренесансу. У змісті Програми (2022 р.) визначено: «Вільям Шекспір (1564–1616). Сонети № 66, 116, 130. Виняткова роль В. Шекспіра в розвитку англійської національної літератури і світового мистецтва. Основні теми сонетів В. Шекспіра – кохання до Смаглявої леді, дружба. Відображення внутрішнього світу ренесансної людини (описи природи, змалювання сили почуттів та ін.). Художні особливості сонетів В. Шекспіра. Трагедія “Ромео і Джульєтта” В. Шекспіра. Історія створення. Конфлікт справжнього почуття і забобонів. Оспівування чистого пристрасного кохання Ромео і Джульєтти, вплив кохання на людську особистість (зміни в характерах головних героїв, їхня еволюція)» [1]. У 10 класі в рамках теми «Золоті сторінки далеких епох» для вивчення запропоновано трагедію «Гамлет»: «Здобутки драматургії В. Шекспіра. Філософські та моральні проблеми в трагедії “Гамлет”. Провідні мотиви твору. Художній простір (данське королівство як символ). Гамлет – вічний образ світової літератури. Багатогранність шекспірівських характерів. Відкритість твору в часі, його рецепція та інтерпретації в наступні епохи» [2]. У модельній навчальній програмі (О. М. Ніколенко, О. О. Ісаєва та ін.) у пропонованому змісті навчального предмета щодо вивчення творчості В. Шекспіра додано важливі деталі, на які варто звернути увагу при вивченні: «Трагедія “Ромео і Джульєтта” В. Шекспіра. Історія створення. Конфлікт справжнього почуття і забобонів. Оспівування чистого пристрасного кохання Ромео і Джульєтти, вплив кохання на людську особистість. Проблема життя і смерті. Трагування фіналу» [3]. Йдеться про акцент на конфлікт «справжнього почуття і забобонів», який часто при розгляді твору на уроках відступає на другий план, натомість на перший план виходить зовнішній конфлікт як неможливість закоханих бути разом через ворожнечу між сім'ями. У численних тестах для учнів, які пропонуються на допомогу вчителю можна побачити саме таке формулювання, що спотворює і спрощує сенси, закладені автором. Наприклад, один із таких тестів: «Що було причиною смерті Ромео та Джульєтти? а) Примхи долі; б) ворожнеча Монтеккі та Капулетті; в) сильне взаємне кохання [4].

Для розкриття конфлікту між цінностями дітей і батьків, які проявляються у протистоянні права на вибір (кохання, особистого

пляху) і забобонів як уявлень батьків про цінності, учителяві необхідно обрати найбільш оптимальну методику роботи на уроці, яка може бути комбінацією прийомів постановки проблемного запитання на початку уроку і розв'язування його, ідучи в тексті «за автором». Учителю може бути проблемне запитання на кшталт «Ромео і Джульєтта загинули через ворожнечу між сім'ями?». Тут необхідно взяти для аналізу епізоди з тексту: експозиція (розмова між слугами, які говорять про те, що ніхто не пам'ятає причини ворожнечі, сутичка на позір, без ненависті); епізод на балі, коли батько Джульєтти характеризує Ромео; відсутність у розмовах героїв спогадів про причини ворожнечі; обговорення з учнями характеру Тибальта та причин його агресивної поведінки щодо Монтеккі; сцена розмови Джульєтти з батьком, який наполягає на весіллі з Парісом. Під час обговорення важливо залучити дітей до дискусії, яка ставить за мету відповіді на запитання, які автор задовує в тексті: «Чому В. Шекспір (на відміну від попередніх версій історії про закоханих) змінює сюжетну лінію так, що батьки не знають, що Ромео і Джульєтта закохані (батько Джульєтти не приймає її рішення не виходити заміж за Паріса, а не забороняє їй бути разом із Ромео)? Як це допомагає зрозуміти головну ідею автора? Чому Паріс показаний як ідеальний герой? Чому авторові важливо, що Паріс не гидкий старигань, а хороший щирий хлопець?». Досвід роботи з учнями і студентами показує, що більшість із них під час первинної перевірки тексту на питання «чи знали батьки про кохання Ромео і Джульєтти» відповідають: «Так». Це говорить про складність самостійного сприйняття драматичного тексту і про роль тих культурних штампів, які сформовано в суспільстві і які певним чином впливають на дітей перед читанням. Натомість, розглядаючи ці питання під час аналізу, вчитель повинен зробити акценти на важливих епізодах, тоді учні матимуть можливість відчитати приховані сенси і дійти висновку, що В. Шекспір увиразнював конфлікт цінностей, наголошував на тому, що батьки закоханих жили згідно з загально прийнятими правилами, де батьки визначають долю дітей, де ненависті вже немає, але сім'ї продовжують згубні традиції своїх батьків («вони так жили і нам заповідали»), а діти боролися за власні цінності (кохання як право на вибір). Проблемне запитання («мозковий штурм») і пообразний аналіз – найефективніші прийоми і під час розгляду одного з найскладніших текстів В. Шекспіра «Гамлет», крім того, цінним буде порівняльний підхід. Учні мають можливість спостерігати, як експозиція «руйнування сімейної гармонії», властива п'єсам автора і зреалізована в «Ромео і Джульєтті», проявляється в трагедії «Гамлет», однак «енергія любові», яка примирила сім'ї Монтеккі і Капулетті, уже не працює у світі Гамлета. Проблемне запитання «Чому Гамлет

зволікає з помстою?» вимагає пошуку в тексті деталей, які допомагають зрозуміти життя Гамлета до і після другого заміжжя матері, відтак образи персонажів (уявлення про них Гамлета) «до і після» допомагають дати відповіді на запитання і зрозуміти, що, убивши Клавдія, Гамлет не може повернути минулий світ, який «звихнув сутлоб», адже розуміє, що «золотої доби» життя не було, – це лише ілюзія про прекрасне минуле.

Отже, тексти класичної літератури, обрані для вивчення, мають певну специфіку і потребують окремого підходу у виборі способів та прийомів вивчення. Немає одного підходу та однієї методики до усіх текстів, на жаль, методичні розробки почасти пропонують вчителям однотипні види роботи. Уроки можуть бути цікавими, працювати на реалізацію компетентностей, різнобічно розвивати учнів, але варто пам'ятати про одне із завдань учителя літератури – навчити дітей бачити деталі, розгадувати задум автора, у процесі розгадуючи та усвідомлюючи і себе.

Література:

1. Зарубіжна література 6–9 класи Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. 2022. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/2022/08/15/navchalna.programa-2022.zarubizhna.literatura-6-9.pdf>
2. Зарубіжна література 10–11 класи. Рівень стандарту. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. 2022. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2022/08/15/navchalna.programa-2022.zarubizhna.literatura-10-11-standard.pdf>
3. Модельна навчальна програма «Зарубіжна література. 5–9 класи» для закладів загальної середньої освіти. 2021. URL: https://osvita.ua/doc/files/news/830/83093/Zarubizhna_literatura_5-9kl_Nikolenko_ta_.pdf
4. Ствердження величі та краси справжнього кохання у трагедії В. Шекспіра «Ромео і Джульєтта». *Litera.net*. URL: <http://litera.net.ua/?p=3478>
5. Торкут Н. М. Шекспірознавчий дискурс XX століття: специфіка і тенденції. *Український Шекспірівський Портал*. URL: <https://shakespeare.znu.edu.ua/uk/torkut-n-m-shekspiroznachij-diskurs-hh-stolittja-specifika-i-tendencii/>